

A NYELVŐR POSTÁJA

Azt már hallottam, hogy mi az ördög bibliája, a kártya népies megnevezése, de mi található az ördög szótárában?

Az ördög szótára Ambrose Bierce amerikai szerző könyve, amely 998 nagyon maró hatású definíció gyűjteménye, és 1881 és 1887 között íródott. Az amerikai újságokban részletekben jelent meg, végleges változata könyv formájában 1911-ben, és igen vegyes fogadtatásban részesült. A szerző a 19. század végi, 20. század eleji Amerika egyik kiemelkedő prózáírója, mondhatni szükségképpen koronázta életművét egy olyan – azóta is gyakorta idézett – aforizmagyűjteménnyel, amelynek Az Ördög szótára a címe, és ennek a következő meghatározását adta: „A természetleírás művésze, ahogy azt a varangyosbékák látják. Egy vakond által festett tájképet előtű báj vagy egy történet, melyet egy zöld araszoló hernyó írt.” Tehát nem szokványos definíciókat tartalmaz, hanem vicceseket, cinikusokat. Például: „A cinikus embernek annyira torz a látása, hogy a dolgokat olyannak látja, amilyenek, és nem olyannak, amilyenek lenniük kellene.” „Az agy az a szervünk, amellyel azt gondoljuk, hogy gondolkodunk.” „Pénz: áldás, amelynek semmi haszna, amíg meg nem válunk tőle.” „A fogorvos az a személy, aki fémet rak a szájba, és a pénzérmét pedig kiveszi a zsebedből.”

Hogyan toldalékoljuk a *tarot* szót, s miként írjuk a kártyalapok nevét: kis vagy kezdőbetűvel? Pl.: Kelyhek Nyolcas vagy kelyhek nyolcas; Tizenhatos Nagy Arkánus vagy tizenhatos nagy arkánus?

A *tarot* szó végén néma hang van, a kiejtése [taró], ezért a toldalékokat és az utótagokat kötőjellel kapcsoljuk: tarot-t, tarot-val, tarot-parti. A tarot-kártya neveit is kis kezdőbetűvel kell írni (kelyhek nyolcas, tizenhatos nagy arkánus), ugyanúgy, mint a francia kártyában a kőr ászt, pikk ászt, treff hetest vagy mint a magyar kártyában a makk királyt, tők alsót stb.

Mit jelent az *ugronc* szó?

Az *-nc* képzővel képzett szavak többsége a nyelvújítás korában született: *kedvenc*, *újonc*, *bérenc*, *kegyenc*, *ifjunc*, *udvaronc*, *nyomoronc*. A szövegkörnyezettől függően több jelentése is lehet az *ugronc* szónak. Jelentheti a sakkfigurát, a lovat. Például: „Az élet egy sakkjáték; mikor elvégződött, minden összekerül egy szekrénybe: király, királyné, futár, tornyok, ugronc, földészek – mind egy helyre!” Ez a szöveg a sakkfigurát sorolja fel. A tornyok a mai szóhasználatban a bástyákat jelenti, a földész a parasztot vagy gyalogot. Másrészt használható az *ugronc* kifejezés olyan valakinek, valaminek a jellemzésére, aki vagy ami ugrik, pl. fűrge mozgású, tűzrölpattant ember, gyerek; bolha, nyúl, kenguru stb. „A balháról. Még erről a kis ügyes ugroncáról is tud valamit a babona” (Sirisaka Andor: A babonáról. 1886. Pécs.

Ramazetter). „Persze valamirevaló mérnök sem nyelvészkedik, legfeljebb olyan tapsifüles ugronic, mint én” (Illés Endre: Festett egek).

Helyes-e a *legluxusabb* kifejezés? Főnév vagy melléknév?

A *luxus* szó A magyar nyelv értelemző kézisztóra szerint elsősorban főnévi értelemben szerepel: fényűzés, pompa; az, ami meghaladja valakinek az erejét. A sajtónyelvben viszont előfordul különleges igényeket is kielégítő, kiváló minőségben elkészített, megépített jelentésben, azaz melléknévként. A *legluxusabb* szóra több mint 8000 találat van az interneten. Például: „A világ 15 *legluxusabb* szállodája.” „Ilyen volt a *legluxusabb* épületünk a háború előtt.” Megállapíthatjuk, hogy kettős szófajává kezd válni a *luxus* szavunk.

Egy újonnan megjelent plakáton olvasom a következő kérdést: **Közösségi bankolsz? Helyes ez így?**

Valóban sajtós, tömörítő szószerkezet ez, amelyben az alaptaghoz járul egy képző és az igei személyrag. A *bankol* származékot minden bizonnyal az az igény hívta életre, hogy egy korábban csak körülírással megfogalmazható jelentést ('pénz tart valamelyik bankban'; 'ügyfélként kapcsolatban áll valamelyik bankkal') egyetlen szóval tömörebben, képszerűbben, frappánsabban tudjuk kifejezni. A *közösségi bankolsz* az *e-banking*, illetve a *netbanking* magyarítása, azaz elektronikus, internetes ügyintézés, bankolás. Hasonló szószerkezet: *műszaki vizsgáztatsz*.

Petőfi egyik versének a címe: **Jőj, tavasz, jőj! Egy j-vel írva akkor helyes volt?**

Igen, helyes volt, sőt ma is helyes, ugyanis a szótövet kell megvizsgálnunk. A *jőjj* igénk felszólító módban rövid *ő*-vel két *j*-vel van írva, a szótöve pedig a *jön*. Viszont Petőfi versében a *jő* a szótő, és ezért egy *j* a felszólító mód jele, tehát *jőj*, hosszú *ő*-vel, egy *j*-vel ugyanúgy, mint a *szőj*, *lőj*, *nőj* igék esetében. A vers záró részében is egy *j*-vel szerepel: „Jőj, tavasznak illatos füzére! / Tegyelek föl sírja keresztjére.” Ma már a *jő* és a *jőj* archaizmusnak számít. Egyedül a *-ve* képzős határozó igenév megalkotásakor használatos a *jő* alak: *jőve*. Pl. „Messziről jőve is közel tudott kerülni hozzánk.” Tömör megfogalmazást tesz lehetővé.

Kérdés és válasz a Nyelvőr archívumából

„Engedje meg a t. szerkesztőség, hogy becses véleményét az alábbiak iránt pár sorban kikérhessük. Egy barátunk ugyanis engem és egy másik barátját, kik mindketten családos emberek vagyunk, ekként hívott meg magához:

„N. Farkast és N. Károlyt becses családjával hozzám szívesen elvárom. Kérdés, helyesen van-e így: családjával; avagy családjaival kellett volna mondania? Továbbá a főntebbiekben e kifejezés: családjával egyértelmű-e azzal, ha

a helyett családjukkal mondatott volna? Vagy pedig ez utóbbi helyett a többes családjakkal lett volna a megfelelő kifejezés.”

Forduljunk magához a nyelvhez; keressünk világosan beszélő analógiákat, s halljuk meg, mit beszélnek azok. Minden embernek van teste, lelke, feje, orra, szája, nyelve, torka, nyaka, háta sat.; azaz a birtokos több, a birtok egy; de a birtok megvan külön mindegyik birtokosnak. Mit sugall mindegyikünknek a nyelvértéke, melyik a kettő közül a helyes szerkezet, az-e hogy: „Nincs testeinknek-lelkeinknek hová lenni – Nektek minden szót a szájaitokba kell rágni – Vigyázzatok, hogy torkaitokra ne forrjon ez a dolog – Hátaikon verték el a port”, vagy pedig ez: „Nincs testünknek-lelkünknek hová lenni – Nektek minden szót a szátokba kell rágni – Vigyázzatok, hogy torkotokra ne forrjon – Hátukon verték el a port?” Nem hiszszük, hogy akadna született magyar ember, a ki az utóbbi használatot föltétlenül ne helyeselné, s viszont az előbbit szokatlannak, visszatetszőnek ne találná. Térjünk most a kérdésre. N. Farkasnak van családja s van N. Károlynak is; épen úgy van külön mindegyiknek egy családja, mint van egy orra, feje, nyelve, nyaka, élete sat. A mint tehát viszáson beszélnének, ha így szólanánk: „Az emberek fejeikkel vagy fejével együtt életeiket v. életét is elvesztik”, szintúgy viszáson van mondva: „N. és N. urakat családjakkal v. családjával szívesen látom.” A három közül ebben az esetben az egyedül helyes: „N. Farkast és N. Károlyt családjukkal együtt szívesen látom.” A szerkesztőség (1878. május 15. VII. kötet, 5. füzet 221–2.)

Szakirodalom

A magyar helyesírás szabályai. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2015. (AKH.)

G. Varga György 1994. Néhány nem tiszta szófaji kategória vizsgálati módjáról. In: Rácz Endre – Szathmári István: *Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből.* Tankönyvkiadó. Budapest. 55–75.

Fábián Pál – Lőrincze Lajos 1980. *Nyelvművelés.* Tankönyvkiadó. Budapest. 41.

Minya Károly

nyelvész, főiskolai tanár

Nyíregyházi Egyetem, Nyelv- és

Irodalomtudományi Intézet

E-mail: minya.karoly@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2421-358>